

DEN GAMLE BY's haver, Århus

The gardens of The Old Town, Aarhus

Keywords: Museums; Gardens; The Mayor's residence; Chemist; Town; Drug plants; History; Denmark

Johan Lange

Borgmestergaarden

Den gamle, i 1597 byggede Borgmestergaard, der endnu ved sidste århundredskifte lå på hjørnet af Lille Torv og gaden Immervad i Århus, blev i 1909 flyttet uden for byen, for dér at være centrum for en industri- og håndværkudstilling. I 1914 flyttedes Borgmestergaarden til sin nuværende plads, hvor den blev kernen i det, vi idag kender og værdsætter som DEN GAMLE BY, Danmarks Købstadmuseum, idet mange huse fra hele landet gennem årene flyttedes til dette specialmuseum for købstadkultur. Man blev hurtigt klar over, at der måtte høre haver til mange af husene.

Borgmestergaarden fik sin allerede i 1914, men ikke i form af en Århus-have-kopi; nej, i bevidstheden om, at Borgmestergaarden skulle vise boligkulturens udvikling fra ca. 1600 til ca. 1850, valgte man at vise også forskellige faser af havekunstens historie i Danmark, her en renaissance- og en romantisk have.

Renæssancehaven skabtes ud fra en lille plan fra 1647, nemlig i Hans Rasmussøn Blocks *Horticultura Danica* s. 43 nederst t.v. Den tegnes og beskrives hos Block som bestående udelukkende af ganske lave buksbomhække, der omslutter smalle, ubeplantede jordstykker og omgives af smalle grusbelagte gange samt en central, lav sokkel til en markant midtpunktsfigur vel i form af et stykke skulptur, en krukke eller en plante. Man har valgt planten, og det er blevet Agapanthus (skærmlilje), dog først kendt i Danmark fra 1795. På de 3 af siderne er det kvadratiske, lille renaissance-bed kantet af kantstillede, rødmalede brædder med få, forgyldte knapper - helt efter Hans Rasmussøn Block-stilen; på den fjerde side er to af de små bede forenklet til en lille, ret hæk, måske for at gøre "indgangen" lidt mere åben og "besøgsvenlig". Normalt ingen planter i bedene, hvad heller ikke hørte med i Blocks plan; der skulle snarere ifølge ham være farvet grus. Se ill. nr. 2, s. 20.

Til Borgmestergaardens romantiske have, der er på ca. 500 m², hører et smukt lille, fra Århus stammende sen-1700-tals bindingsværkslysthus med pyramide-teglstens-tag og hvid, rudeindlagt dobbeltdør, desuden tilstødende, halvhøje tegldækkede havemure; foran lysthuset en græsplæne og et par hvide bænke. Andetsteds to rækker af rosen

'Grootendorst' med Rosa rugosa-blod i. Til venstre for den brede midtergang finder man en smuk kvindeskulptur fra 1840'erne med et levende vedbend"skørt".

Wahlstrøms have

Frøken Wahlstrøms have, på ca. 700 m², er som museumshave ganske ny, rekonstrueret i 1995 efter gamle fotos, taget omkring 1920 i Lemvig; flere af dem er gengivet i "Wahlstrøms i Lemvig", Købstadmuseet "Den gamle By". Skriftrække III. 1992. Havens frie, græsdaekkede arealer er endnu ret dominerende. Men de mange unge frugttræer skal hurtigt vokse op til en regulær frugthave med alle gængse sorter, og desuden med et nøddehegn med fire sorter hassel, yderligere fire stk. kvæde samt et par slåen, ribs, stikkelsbær og solbær. Også et stort, halvrundt rosenbed vil vi kunne glæde os til; der er bl.a. Katherine Zeimet, Else Poulsen, Souvenir de Malmaison, Mrs. John Laing og Zephirine Drouhin. Men de almindeligste havebuske og -stauder mangler heller ikke: Syren, uægte jasmin, hortensia, pæon, liljekonval, løgvækster, georginer og sommerblomster - så lidt som et hjørne med køkkenurter. Lysthuset er et skævt sekskantet, meget åbent træhus med tremmeværk i de fire siders øverste to tredjedele, og en bred indgang uden dørfløje. Alt træværk er grønmalet, ligesom det smukke plankeværk, det næsten flade paptag er sort, mens Drachmannbænk og flagstang er hvidmalet.

Apotekerhaven

Apotekerhaven blev anlagt ca. 1945 for at kunne vise, hvad en 1700-tals apotekerhave rummede eller burde rumme. Den blev omlagt i 1991-92. De 91 firkantede bede, hver med en planteart, er indrammet af lave rødmaledede egetræsrammer, ligesom en lav buksbom-indramning eller -kantning forekommer; mere frit finder man et lille paradisæbletræ med flere misteltene i god vækst og til dels med frugter samt en lille række ældre æbletræer på svagtvoksende grundstammer. Det drejer sig om de gamle sjældne sorter: Hvid Astrakan (Isæble), Princess Noble, Karmeliter Reinet, Kongelig Kortstilk, Borsdorf og Slesvigsk Jordbæræble. Den ca. 300 m² store have er omgivet af et rødmalet plankeværk og kan aflåses separat. Blandt de mange lægeplantearter, så vel ældgamle hjemlige, som humle, harekløver og gråbynke, som middelalderlige og endnu ældre indførte, kan fremhæves alrune, galnebær og bulmeurt. I 1993 sås foruden den almindelige bulmeurt Hyoscyamus niger, der snart træffes i en enårig sjælden type, snart i den almindelige toårige, også Hyoscyamus albus, der vist altid er enårig, som er den almindeligste i Syden. I tilknytning til Apotekerhaven finder vi et lysthus kaldt Simonis lysthus, erhvervet i 1944 fra Ålborg, hvor det skal være opført indenfor tiden 1750-85.

Det er et muret bindingsværkshus ligesom Borgmestergårds-lysthuset forsynet med et pyramideformet teglstenstag, rødmalet dør og bindingsværk. Endelig findes en brønd i haven, ligeledes med en træoverbygning, der også er rødmalet. Se ill. nr. 3 s. 21.

Holstgaardens have

I 1995 påbegyndtes anlæggelsen af Holstgaardens have på ca. 650 m², en rekonstrueret købstadhave fra ca. 1860 med to afdelinger, pryd- og køkkenhave, adskilt af et espalier af æblesorterne Belle de Boskoop, Ildrød Pigeon og James Grieve. De mange til dels sjældne køkkenurt-arter og -sorter er etiketteret, og de betragtes som et vigtigt element i denne specielle have. Det drejer sig foruden bønner, ærter, rødbeder, kål, løg og salat om så sjældne ting som kardon, strandkål, aspargesært, havrerod, sukkerrod og asparges. Af prydplanter er der også mange. Der findes også et bihus og fine, subtropiske planter som Ricinus (amerikansk olieplante), Nicotiana (prydtobak) og Senecio bicolor (gråblad).

S. M. Holsts Gaard stammer fra 1723. Det er en gammel, trefløjet købmandsgård med fornemme træ-svalegange mod gårdspladsen. Man ved særdeles meget om gården, men intet om, hvorvidt der oprindelig har hørt en have til. Dog indrettedes i 1800-tallets midte i en af fløjene en havestue med farvet glas i ruderne og en muret totrins trappe ned til en have.

Gartneriet Bernstorff og Stenalt-huset

På en pyntelig lille indgangsportal står der en hentydning til at det store halvtagsdrivhus opført ca. 1850 stammer fra slotsejendommen Bernstorff nord for København. Det andet af lignende alder stammer fra Gelsgård (nu forsvundet ejendom lige syd for Gelsskov, Virum).

Gelsgård-drivhuset er et formeringshus med halvt nedgravet fyrrum og røgkanal, dvs. et røgførende, glaseret lerrør til at forsyne huset med varme fra ildstedet.

Her er lidt salg af planter om sommeren. Drivhusene må naturligvis males jævnlige for at kunne holde sig friske, men alene deres skæve form antyder deres høje alder. Planterne trives godt både i og udenfor husene; det store bliver brugt til udstilling af f.eks. Oldemors Potteplanter, bl.a. hvidblomstret zefyrblomst (*Zephyranthes candida*), erhvervet fra Dalgas-familien i 1953, adskillige pelargonier og geranier (*Pelargonium x fragrans*, *P. x citrosum*, *P. graveolens*, *P. odoratissimum* samt sorter benævnt 'egeløvsgeranie', 'kamfergeranie', 'tredenæsgeranie'. Desuden en mimose (*Mimosa pudica*), fru heibergs hår (*Scirpus cernuus* 'Sterilis'), mahoniebregne (*Cyrtomium falcatum*), tivolilygte (*Fuchsia procumbens*), fyltdblomstret granatæble (*Punica grana-*

tum fl.pl.), bregnetræ (*Grevillea robusta*), hvid kalla (*Zanthesdeschia aethiopica*), stuekatost (*Anisodonteia capensis*, tidligere *Malvastrum capense*), husfred (*Soleirolia soleirolii*), klokke-træ (*Abutilon hybridum*), buelilje (*Cyrtanthus parviflorus*), lykkeaks (*Beloperone guttata*), højstammet husløg (*Aeonium arboreum*), paletblad (*Coleus* sp.), spiralfrugt (*Streptocarpus* sp.), skærmlilje (*Agapanthus africanus*), vinranke (*Vitis vinifera* 'Frankenthaler'). Mellem drivhusene vokser et par virkelig sjældne krydderurter, citronverbena (*Aloysia triphylla*), ananassalvie (*Salvia rutilans*) og endelig en *Agastache*-art, der vistnok har været henført til *Cedronella*; disse udgør et par læbeblomst-slægter, som vi ikke ser meget til her i landet. Arealet er på ca. 1200 m².

Nogle meter fra drivhusene ligger en gammel bindingsværks-gartnerbolig med rustik træøjlegang fra Stenalt ved Randers, opført ca 1800. Alle tre huse indvies i DEN GAMLE BY i 1954. Stenalthuset, der har et meget gammelt præg, rummer bl.a. en redskabssamling.

Det er en meget betydelig og mærkbar bedring i DEN GAMLE BY's havers faglige status, der er sket i de senere år, en bedring som sikkert alle parter værdsætter.

1. Indgangspartiet til
handelsgartneriet med
halvtagsdrivhuset fra Bernstorff
bagerst og drivhuset fra Gelsgård
foran.

